

NORS TIDNING

No. 2

Utgiven av **Nors Hembygdsförening**

1946

Nya Hembygdsgården

Hembygdsgården

*Kär är oss gården
med sina minnen
från våra fäder
i framfaren tid.
Kunde du lyssna,
den skulle förtälja
om lyckliga stunder
men ock mången strid.*

*Sluta är kampen
dagsverket lyktat
in i det eviga
de hänsovna gått.
Men sina redskap
och bohag de lämnat —
vi dem att vårda
till arvedel fått.*

C. M.

ANMÄLAN.

I första numret av Nors Tidning, som utkom i aug. 1944, utlovades fortsättning med minst ett nummer om året. Många hembygdsintresserade gingo också i väntan på att tidningen skulle utkomma även år 1945. Vi äro mycket ledsna över att den uteblev. Det var flera orsaker därtill, bland annat ekonomiska.

Nu ha vi dock sålt så många exemplar av det första numret, att tryckningen av den blivit be-

tald. Restupplagan, något över 200 exemplar, hoppas vi så småningom kunna försälja, och kommer inkomsten av den att helt tillfalla hembygdsföreningen.

Det stora intresse, som visats Nors Tidning, har stimulerat till den fortsättning med tidningsföretaget, som omnämndes i förra numret, och vi hoppas, att tidningen skall mottagas med samma välvilja som förut.

Meddelas bör, att hembygdsföreningen nu helt övertagit utgivningen och utsett Agronom V. Fransson och Folkskollärare H. Frykman att jämte undertecknad redigera och distribuera tidningen. Dess program är som förut att främja intresset för hembygden.

Nor Norsbron i juni 1946.

Carl Mellkvist.

Nors Hembygdsförening

Jag sitter och ögnar i föreningens protokollsbok och finner, att vi redan äro inne på det femtonde verksamhetsåret. Tiden har svunnit hän. Och dock känner jag det, som om vi ännu blott vore i början. Men det är väl med hembygdsföreningarna som med alla ideella företag, att man kommer strängt taget aldrig längre än till början.

Medgives, att det ligger en överdrift i detta påstående, men riktigt färdiga få vi dock aldrig känna oss. Det skulle betyda, att man inte har något mera att uträtta, och det vore illa.

Fastän såsom ovan antytts mycket ännu återstår att göra, kunna vi dock vara nöjda med resultatet, som redan blivit nådda. Vår hembygdsgård fyller sin plats inte blott där den blivit rest utan också i socknens liv. Att den blivit en uppskattad samlingsplats för bygden, därom vittnar allmänhetens visade välvilja. Våra fester och möten ha alltid varit väl besökta. Gång efter annan har man kommit och skänkt eller deponerat ett eller annat gammalt föremål. Att räkna upp dem skulle föra aldeles för långt, men vi tacka alla och envar, ingen nämnd och ingen glömd.

Visst ha vi fått arbeta för att ekonomisera företaget. Det har

inte alltid varit så lätt att samla medel till föreningens verksamhet, då det varit så mycken nöd i världen att tänka på och vara med om att i någon mån avhjälpa.

Vi tro, att föreningen haft betydelse för uppskattningen av det, som är vackert och värdefullt i gångna tiders odling, och hoppas, att det skall visa sig, att den fått vara med om att väcka till sundare nöjesliv.

För oss, som haft förmånen att få arbeta i föreningens styrelse, ha de gångna åren varit lyckosamma år. För egen del har jag alltid känt det som en avkoppling och vila att få gå omkring i hembygdsgården och ordna med de gamla föremålen. Det är som om gammelgården i sig själv i all sin lugna värdighet ville inbjuda till vila.

I förhoppning om att alltjämt få åtnjuta allmänhetens välvilja arbeta vi vidare.

C. M.

Hobbyutställningen i Älvenäs

I mitten av förra månaden hade fabriksledningen vid Älvenäs på Överingenjör Olle Johanssons initiativ anordnat en hobbyutställning å Restaurangen vid Älvenäs. Tack vare Ingenjör Sven Tengqvists organisationsförmåga

och hobbyidkarnas villighet att låta exponera sina hobbyer och allmänhetens uppskattning av utställningen blev den en stor succés. Behållningen har arrangörerna välvilligt lovat skänka till hembygdsföreningen, för vilken gäva föreningen härmed frambär sitt varma tack.

C. M.

Den 2 april 1946 avled i sitt 79:e år f. nämndemannen Jan Fredrik Jansson, Rustan. Det var en synnerligen rikt utrustad och originell människa, som med honom har gått ur tiden. Särskilt minnas vi hans godmodiga humor och varma medkänsla för alla, som hade det svårt. Hembygdsföreningen, som hade förmånen att få räkna honom bland sina första medlemmar och bidragsgivare, omfattade han med livligt intresse. I sitt efterlämnade testamente hade han också ihågkommit föreningen med en donation på 1000 kronor, som kommer väl till pass för hembygdsgårdens fullständigande.

I tacksamhet för hans insatser till föreningens fromma lysa vi frid över hans minne.

C. M.

CARL NORDENANKAR, en jordbrukets pionjär.

På Varpnäs i Nors socken var under en tid av 25 år från mitten av 1800-talet kaptenen Carl Nordenankar, en av länets driftigaste jordbrukare verksam. Under denna tid utförde han ett framgångsrikt arbete genom nyodling, införande av rationellare drift samt genom främjande av lantbruksundervisningen.

Kapten Nordenankar började sin verksamhet vid Varpnäs år 1848, då han tillträdde gården efter possessionaten Gustaf Malmén, som avlidit. En stor del av Varpnäs jord var då ännu ej odlad. Nordenankar nyodlade mossar, varvid dessa genom dränering, gödsling och kalkning bringades i god kultur. 300 tunnland mosse hade sökt hållas fruktbar genom skumplöjning och bränning.

Vid dränering av mossjordarna användes tegelrör, vilka lades på sönderkluvna bräder. På grund av svårigheten att erhålla tegelrör anlade N. ett tegelbruk, som fullbordades 1862. Till detta användes Schossers maskin från Forsviks bruk, vilken kostade 300 Rmt. och rymde 10,000 rörtegel.

N:s stora intresse för täckdikning framgår vidare av hans avhandling "Om den odlade jordens dränering samt instruktion för utföring av dräneringsarbeten" ut-

given 1868 med mottot "Allt blomstrar i en stat der jordbruket blomstrar".

Vid nuvarande betesmarken Tjärnet låg tidigare den s. k. Varpnässjön, som sträckte sig ner emot allmänna landsvägen å Sörmon. År 1856 företog Nordenankar utdikning av denna sjö, varigenom c:a 40 tunnland odlingsbar jord utvanns, som teglades följande år.

Redan före sin varpnästid drev N. tillverkning av jordbruksmaskiner och redskap vid sin verkstad å Mörmon. Från denna tillverkning kan nämnas ett större tröskverk, vilket enligt sakkunnigutlåtande befanns "öfverträffa de förut bruklige både uti lätt gång och uthållig construction". Tillverkning av tröskverk, plogar och andra åkerbruksredskap fortsattes sedermera å Varpnäs.

Att behovet av jordbrukets rationalisering förefanns redan vid denna tid framgår bl. a. av Nordenankars yttrande inför hushållningssällskapet år 1862: "Den tilltagande bristen på jordbruksarbetare och de stigande dagsverkslönerna föranledde mig att för några år sedan inom hushållningssällskapet föreslå att vissa uti andra länder till besparing av arbetskraft uppfunna maskiner vilka här kunde synas ändamålsenliga måtte anskaffas till provin- sen."

År 1859 blev Värmland självständigt holländeridistrikt i det att den dittills på Jordberga i Skåne förlagda ayrshirestammen på förslag av Nordenankar förflyttades till Varpnäs, där den förblev till 1865. Med stamholländeri förstås en av staten inköpt avelsbesättning, bestående av två tjurar och tjugo kor. För jämförelse med nuvarande förhållanden kan nämnas att mjölkavkastningen uppgick till c:a 2,000 kg., vilket torde vara att anse såsom hög för sin tid.

För att försäkra sig om ovan nämnda stamholländeris stationering på Varpnäs, hade N. erbjudit sig att anordna utbildningskurser för ladugårdspersonal vid sin egendom. Ehuru denna plan

av någon orsak ej fullföljdes, vittnar den dock om den ökade vikt, som tillmättes denna hantering.

År 1868 biföll hushållningssällskapet ett av Nordenankar, då sällskapets v. ordförande, väckt förslag om anställandet av "en eller (ett) par mejerister eller mejerinnor" för att lämna undervisning uti mejerihanteringen. Att denna befattning, en föregångare till befattningen som länsmejerist eller som den numera kallas mejerikonsulent, framgår av hushållningssällskapets räkenskaper.

För att söka avhjälpa bristen på utbildade rättare till jordbruket inrättade kapten Nordenankar år 1855 en rättareskola på Varpnäs. Detta var ett helt och hållet enskilt företag, som icke åtnjöt något understöd, varken av staten eller hushållningssällskapet, ehuru redogörelse för skolans verksamhet regelbundet infördes i sällskapets årsberättelser. Skolan fortgick till år 1868, då den upphörde till följd därav att större delen av egendomen blivit bortlämnad till hälftenbruk.

Under den tid anstalten varit i verksamhet hade från densamma utgått sammanlagt sjuttio lärlingar med fullständiga betyg, förutom några som avflyttat utan att avsluta lärokursen.

Efter att ha sålt Varpnäs, inflyttade kapten Nordenankar 1874 till Karlstad där han byggde den villalikhande fastigheten nr 8 vid Strandgatan. N., som betecknas som en älskvärd och fin gammal knekt av nobel karaktär, hann dock aldrig flytta in i detta sitt nya hem. Det togs året efter hans död i besittning av änkan Emilia Charlotta, f. Clarholm, som dog i Stockholm 1897.

Kaptenen Carl Nordenankar.

Född 8 jan. 1812 på Hammarsten i Grums socken. Fadern: översten i armén, överstelöjtnanten vid Göta artillerireg. Johan Fredrik Nordenankar; modern: Fredrika Charlotta Löwenhielm. Gift 12 april 1849 i Karlstad med Emilia Clarholm.

Undergick teologisk examen 30 dec. 1829, matematisk d:o 17 april 1830, av-

Forts. å sid. 6.

Carl Nordenankar

De gamla gårdsnamnen i Nor.

När de gamla gårdsnamnen uppkommit, kan ingen med bestämdhet säga. Säkert gå de långt tillbaka och höra samman med övergången från nomadstadiet till fast bebyggelse och den därmed begynnande uppodlingen av jorden. Efter att under långa tider ha vandrat omkring sökande betesmarker för sina hjordar eller nya jaktmarker för dem, som ingen boskap hade, slog nämligen familjen eller stammen sig ned på en bestämd plats, bebyggde den så gott det gick i den tiden, röjde marken däromkring och lärde sig så småningom att så och skörda. Kanhända påskyndades den genom germanernas invandring söderifrån. Visst är att med dem kom en ny och högre kultur. I och med att människorna blevo bofasta erhöles så uppkomna fasta boplatserna var och en sitt särskilda namn för att kunna skilja dem från varandra. Att det skedde för länge sedan förstå vi därav, att det fanns fasta boplatser och ett begynnande åkerbruk redan under stenåldern.

Vid namngivningen av dessa boplatser, vilka så småningom utvecklade sig till verkliga gårdar, ha tydligen flera omständigheter medverkat. Särskilt ha mark- och naturförhållandena spelat en stor roll. Om vi f. ex. se på namnet Bäckelid, så utgöres första ledet i det av ordet 'bäck', den ännu gängse benämningen på mindre vattendrag, det senare 'lid', vilket är den fornsvenska beteckningen för sluttande mark. Bäckelid betyder alltså 'slutningen vid bäcken', och därav fick gården, som byggdes vid eller på denna sluttning sitt namn.

I ett gårdsnamn som Bårum kan blott det första ledet härledas av terrängen. 'Bår' eller det äldre 'Bor' är det fornsv. uttrycket för en långsträckt förhöjning i marken. Det senare ledet 'um' däremot betyder 'hem' eller 'bygd'. Bårum får således tydas med 'hemmet eller bygden på den långsträckta förhöjningen', vilket passar ganska bra för den egentliga huvudgården, troligen det nuv. Alderdomshemmet. Jorden,

som tillhörde denna gård har senare blivit uppdelad i flera egendomar men alla behöllo huvudgårdens namn även om en del av dem kommo att ligga nedanför den långsträckta förhöjningen.

Uppkomsten av namnet Holnäs eller Hornnäs, som nu är officiellt fastslaget, behöver nog ytterligare diskuteras. Enligt Kungl. ortnamnskommittén, som jag huvudsakligen följt i denna lilla beskrivning, skulle första ledet av detta namn komma av ordet 'horn' i betydelsen 'horn' eller 'krök' och betyda 'det vid en inbuktning i terrängen befintliga näset'. Sannolikt kommer dock namnet av det fornsv. 'hol', den gamla beteckningen för en rund kulle. Det får i så fall tydas med 'näset med den runda kullen eller de runda kullarna'.

Även ifråga om namnet Lerum är jag inte fullt ense med Kungl. ortnamnskommittén. Enligt denna skulle första ledet, som är 'Ler' syfta på jordmånen. Att jordmånen skulle vara mera lerig där än annorstädes i socknen har jag inte märkt. Är detta deras antagande riktigt skulle 'Lerum' betyda 'bygden på eller vid de leriga markerna'. För egen del anser jag namnet vara mycket gammalt och komma av det fornsv. hle, som betyder bölja och utgöra en reminiscens från Störväners eller närmast följande tidsskede. Det skulle då betyda 'hemmet eller bygden vid sjön'.

Att naturförhållandena ändrat sig, sedan gårdsnamnen kommit till, ha vi ännu tydligare bevis på i orden 'Trossnäs' och 'Varnäs' som ock det förut behandlade 'Holnäs'. 'Näs' är ju alltså beteckningen för en i en vattensamling utskjutande landtung. Med all sannolikhet ha dessa gårdar uppkommit och erhållit sina namn i den tid, då vattenståndet i Väneren var så högt, att de här befintliga, fortfarande bebyggda landryggarna voro verkliga 'näs' i den vik av Väneren, som en gång höljde hela Norslätten.

Ett något svårare namn att tyda är 'Valum'. Möjligen har det något att göra med det fornsv.

'Valr', vilket ingår i ordet valplats i betydelsen av en plats, där en strid har utkämpats. Enligt intendenten G. Djurklou, som besökte Nor 1867, skulle på gårdet mellan Valum och Lillnor ha funnits en forngrav med rester efter en häst. Det är inte otroligt, att en strid har utkämpats här i hednatiden, och att nämnda gravkulle uppkastats över en fallen hövding, som tillsammans med sin stridshäst blivit jordad här.

Även den fredliga mänskliga verksamheten går ofta igen i de gamla gårdsnamnen såsom de på 'rud' och 'torp'. 'Rud' är det fornsvenska ordet för röjning. Bryngelserud, vars första led utgöres av mansnamnet 'Bryngel' betyder helt enkelt 'Bryngels röjning', det vill säga en röjning, som ägts eller kanske rättare blivit utförd av en person vid namn Bryngel. Det samma kan sägas om det ur kyrkoboken nu utgångna 'Gerrud' som kommer av det fornsv. kvinnonamnet 'Gyridh' och 'Rud' och betyder 'Gyridhs röjning', vilket vittnar om att även kvinnor ha röjt mark i gången tid.

'Torp' är fornsv. benämningen på utmark, och får räknas till de yngsta bland de gamla gårdsnamnen. Det förutsätter redan befintliga gårdar eller byar, på vars ägor eller skogsmarker nya områden blivit odlade och bebyggda.

Det i en del gårdsnamn återkommande 'sta' eller 'stad' betyder boplatser. 'Rustan' eller 'Rudsta', som det nu officiellt skall skrivas, är sammansatt av 'rud' och 'sta' och betyder 'boplatser vid röjningen'. Tydligen har en röjning blivit utförd å området, som förblivit obebyggt en tid, varefter någon med ägarens eller arvtagarens rätt slagit upp sina bopålar där.

Omtvistat är också namnet 'Nor'. Kungl. ortnamnskommittén härleder ordet av det fornordiska 'nor', som betyder sund eller smalt vatten. Men detta sund eller smala vatten kan gärna inte, som kommittén menar, vara Norsälven. Man skilde även i gångna tider mellan älv och sund

Varför skulle för övrigt 'Nor', Prästgården och 'Lillnor' få namn av Norsälven och inte alla andra gårdar, som ligga utefter densamma. Vi få nog söka förklaringen till namnet på närmare håll.

När Väneren dragit sig så långt tillbaka, att Norsälvens strandvallar och marken närmast dem blevo torrlagda, hade bland andra den innanför dessa strandvallar uppdämda insjön eller lagunen, som i sin tur under ett visst tidskede täckte Norslätten, sitt utlopp i den fördjupning, där den sk. Ävjan eller Lillälven nu flyter fram. Här ha vi tydligen att söka det sund, som givit nämnda gårdar deras namn.

Av dessa gårdar ha med all sannolikhet även socknen fått sitt namn, och det av det enkla skälet, att gårdarna äro äldre än socknen. Den kyrka, som vid kristendomens införande blev byggd här, fick såsom ofta hände sitt namn efter den gård, på vilken den blev byggd. De många gårdarna, som sedan samlade sig omkring denna kyrka fick namnet 'Nors socken'.

Efter denna lilla utredning taga vi gårdsnamnen var för sig i bokstavsordning:

Baggetorp, kommer av mansnamnet Bagge och torp, alltså 'Bagges torp', det senare ordet se ovan.

Brakerud, av 'brak' i betydelsen snår eller buske, uttytt 'röjningen i den snåriga eller buskiga terrängen'.

Bryngelserud, 'Bryngels röjning'.

Bårum, 'hemmet eller bygden å den långsträckt förhöjningen'.

Bäckelid, 'gården på eller vid slutningen vid bäcken'.

Dälpestad, av ordet dälpa i betydelsen urgröpning eller sänka i terrängen och stad, se ovan, således 'boplatsen vid sänkningen i terrängen'.

Edsvalla, av ordet 'ed' i betydelsen passage mellan eller utmed vatten, här Norsälven, och ordet vall, tydligen älvens strandvall. Märken i strandvallen vid Arbäckskällan tyda på att här har gått en gammal väg.

Gerrud, Gyridhs röjning'.

Grämyren, heter i äldsta kyrkobok 'Grämyra', kommer av ordet gran i dess gamla biform 'grän' och myr, och får tydas med 'Granmyren'.

Hornnäs, skrives i äldsta kyrkoboken 'Holnäs', enligt förra alternativet skulle det kunna betyda 'näset vid inbuktningen i terrängen', det senare 'näset med den eller de runda kullarna'.

Humletorp, kommer möjligen av växtnamnet 'humle' och torp, se ovan, och betyder då 'utmarken där det är gott om humle'. Förra ledet i ordet kan också vara ett personnamn. I så fall betyder det mannen 'Humlas torp'.

Höglunda, i äldre handlingar nämnes 'Hölene' eller 'Höllene'. Första ledet kommer av ordet 'hol', det andra av 'ne', vilket senare ord språkforskarna härleda av fornsv. 'vini', som betyder betesmark. Gårdsnamnet får då tydas 'betes- eller ängsmarkerna omkring den runda kullen'. Frågan är blott, var vi ska söka den runda kullen. Det är inte omöjligt, att namnet kan syfta på den gamla kultplats, som tydligen har legat på förhöjningen å gårderna väster om själva gården. Bland annat ha vi där funnit en sten med skålgropar. Är antagandet riktigt skulle namnet betyda 'gården vid den heliga lunden'.

Lillerud, enl. Kungl. ortnamnskommittén skulle ordet komma av adjektivet liten i dess äldre form 'litja' eller 'litsla' och 'run' samt betyda 'den lilla jöjningen'. Det är dock inte otroligt att första ledet kan ha sin härledning av det ovan nämnda fornsv. ordet 'lid'. Vi ha även här sluttande mark. Man kan nog också taga för givet, att den första röjning, som gjordes här utfördes å sagda sluttning. Namnet skulle i så fall betyda 'gården vid röjningen å den sluttande marken'.

Lerum, se ovan, 'gården å de leriga markerna'. Enligt ett andra föreslaget alternativ, 'gården vid sjön'.

Malma, av fornsv. ordet 'malm', gammal benämning på grusmark, 'gården på eller vid grusmarken'.

Mellbyn, av fornsv. medhal, 'mellerst', och 'byn', 'gården eller byn emellan två andra gårdar eller byar'.

Mellerud, första ledet densamma som i 'Mellbyn' och 'rud', 'den mellersta röjningen eller röjningen mellan två eller flera andra röjningar'.

Mellerudstorp, 'torpet', se ovan, 'å Melleruds marker'.

Mon, ett typiskt naturnamn. Betyder 'den å sandmon byggda gården'.

Nor, prästgårdens egentliga gårdsnamn, 'gården vid sundet', se ovan'.

Lillnor, 'den mindre gården vid sundet', se ovan.

Olsäter, ursprungligen Ölsäterud, i äldre handlingar 'Olufsrud', av mansnamnet 'Olof' och 'rud', 'Olofs röjning'.

Riis, av ordet 'ris' i dess gamla betydelse av buskig skogsmark, 'gården i eller vid den buskiga skogsmarken'.

Rudsta, 'gården på eller vid röjningen', se ovan.

Skane, i äldsta handlingar 'Skadhene' och 'Skadhne', första ledet av okänd härledning, såvida vi inte därur kan utläsa det fornordiska mansnamnet 'Skade', och 'ne', se Höglunda. I så fall betyder det 'Skades betesmarker'.

Skanetorp, 'torp' på 'utgården Skanes marker'.

Smedstad, i äldre handlingar 'Smidsrudh', första ledet utgöres av yrkesnamnet 'smed'. Möjligen skulle det kunna vara personnamnet 'smed'. I förra fallet betyder det 'smedens röjning eller boplats', i senare 'Smeds röjning eller boplats', d. v. s. en röjning, som blivit utförd av en person vid namn Smed eller en plats, vars förste kände bebyggare hetade Smed.

Snarberg, av fornsv. 'snar' lika med vårt 'snår' och 'berg', 'gården på eller vid det snåriga berget'.

Strand, 'gården vid Norsälvens strand'.

Tråssnäs, Kungl. ortnamnskommittén håller för troligt, att första ledet kommer av fornsv. tillnamnet 'Thra', 'den enwise'. Senare ledet är givetvis 'näs'. Namnet skulle således betyda 'Thrasnäs', närmare uttytt 'den enwise snäs', d. v. s. ett 'näs', som blivit bebyggt av en person vid namn Thra, vilket namn han fått för sin envishets skull.

Törne, i äldre handlingar 'Törenä'. Första ledet torde kunna härledas av det redan i forntiden väl kända kvinnonamnet 'Thora', som i och för sig betyder 'den modiga', det senare 'ne' i betydelsen betesmark. Alltså kunna vi tyda det med 'Thoras betesmark'.

Utterud, av 'uttare', en värmländsk, ännu mycket vanlig, dialektform av adjektivet 'yttre' och 'rud', alltså 'den yttre röjningen'.

Valum, möjligen kan det härledas av 'valplats', d. v. s. en plats, där strid har stått, se ovan. Jämför uttrycket: 'han blev kvar på valplatsen'.

Forts. fr. sid. 3.

lade Specimen Stili Latini pro examine Juridico 27 maj 1831, fänrik 13 okt. 1832, officersexamen i Stockholm 30 april 1833, löjtnant 24 nov. 1837, kapten 10 april 1845, chef för Kils komp 2 maj 1851, avsked 7 mars 1854. R. S. O. 1863.

Kommenderad på karantänsbevakning i Älvdals härad 1833—34, reg. kommissarie 1844—2 jan. 1847. Sekreterare 1842—49, skattmästare 1846—48 och vice ordf. i Värmlands hushållningssällskap 1867—69.

Död 1 mars 1875 i Karlstad.

Litteratur: Nors Församlings kyrkoböcker. Värmlands Regementes arkiv. Värmlands läns hushållningssällskaps historia och årsberättelser. Nygren: Carlstads brand.

W. F. och H. F.

Plöjningsrekord?

Under sin 40-åriga tjänst på Warpnäs har förmannen Oskar Eriksson med hästar plöjt cirka 40 tunnland om året. Sammanlagt blir detta under alla

Varpnäs, i äldre handlingar 'Warpenäs', senare ledet 'näs', se förklaringen till ordet 'näs', det förra av gammalsvenska uttrycket 'varp', som kommer av verbet varpa, och kan betyda både 'vinda' och 'kasta'. Man har på orten velat tyda så, att man, när Väner täckte Norslätten, varpade eller vindade man sig medelst färja och lina över till det mitt emot liggande 'Näbba' i Segerstads socken. Det är ju inte alldeles omöjligt att tänka sig en slags färjeförbindelse här. Men det kan också syfta på att här varit ett gammalt gravfält och att bland de brandgravar, som man vid grävningar funnit, också har kunnat finnas någon hopkastad stenhög, vilken blivit bortfraktad för så länge sedan, att ingen numera vet något därom.

Vålberg, har fordom hetat 'Bålebergh', av ordet 'bål', genom inflytande av den värml. dial. omtytt till 'vål', rishög eller svedjevall. Namnet syftar tydligen på ett av bergen vid denna plats, och att man där brukade tända bål, för att i synnerhet i ofredstider

kalla samman bygdens befolkning, och betyder 'berget där man tänder bål'.

Ärbäck, första ledet en fornsv. genitiv 'ar' av 'ordet' 'ä' samt 'bäck', kanske ett mellanting av 'ä' eller 'bäck' i forna tider. Den nu befintliga bäcken, som här flyter fram är ganska liten.

Åstorp, av ordet 'ås', en något högre och mera omfattande förhöjning i terrängen än 'bår', se detta ord och 'torp'. Förklaringen ger sig ju själv, 'torpet vid eller på åsen'.

Älvenäs, 'näset vid älven'. Ända intill slutet av 1800-talet hette gården 'Hjerpetan', i äldre handlingar 'Jerpeta'. Första ledet utgöres av mansnamnet 'Jerpe', det senare kommer av fornsv. verbet 'taka' lika med 'intaga'. Skulle vilja tyda det med, 'den av mannen Jerpe intagna boplatsen'.

Önstad, numera utgången ur kyrkoboken, troligen av fornsv. mansnamnet 'Önd' och stad, alltså 'Önds gård eller boplats'.

dessa år omkring 1600 tunnland. Den sammanlagda väglängden Eriksson under denna plöjning gått, uppgår till 2400 mil.

W. F.

Ordstäv.

När två talar, ska inte den tredje svare.

Får se påfala, sa' räven, när han tog toppen.

I FORNA TIDER.

Arbetsförhållanden.

Anders Magnusson i Rustan, död 1864, var mycket morgontidig. Redan kl. 3 och 4 om morgonen var han i arbete och fordrade detsamma av sina anställda.

En av hans torpare, som bodde i Mossänden, råkade en dag försova sig och kom inte förrän kl. 5 på morgonen. 'Go medda husbonn', hälsade torparen. 'Dä var rätt hälsat', svarade Anders Magnusson, för hadde du sagt: 'Go möran' hadde jag blitt rasen'.

När Anders Magnusson villade middag, brukade han hålla ett vedträ i handen, för att han, om han somnade till för hårt och följaktligen släppte vedträet, skulle vakna av dundret, när vedträet föll i golvet.

Underrättelseväsende.

Det var förr som nu, att man behövde lita till varandras hjälp ibland, men det var inte alltid så lätt att komma i förbindelse med vänner och grannar eller andra, som voro skickade att lämna önskat bistånd. Men bättre brödlös än rädlös, som det heter i ordspråket.

Utefter skogen mellan Rustan och Utterud låg fordom en liten torparestuga, som nu är borta. Då familjen, som bebodde stugan hade ett stycke väg till närmaste grannar, brukade mannen gå upp på taket och ropa ut sina önskemål. Hände så en dag, att hustrun nedkom med en son. Som hon var ensam, var snar hjälp av nöden. Från stugutaket påkallades den: "Hör I kvenföik i Røstan och Holnäs, häröt, Gertrud har fått en pöjk!"

C. M.

Jonas Andersson på Trossnäs.

Jonas Andersson föddes 1834 i Källås i Gillberga, äldst av 8 syskon. Hemmanslotten var ej stor, födde sex kor, varför A. kom tidigt ut i livet. Redan som fjortonåring fick han med två tomma men starka händer försörja sig själv.

Han började så smått med skogsavverkning och arrende av små jordbruk. 1874 kom han till Nor som ägare av Varpnäs, som han köpte av kapten Nordenanckar och fortsatte förre ägarens arbete med att torrlägga mossmarkerna. De första åren A. vistades på Varpnäs voro tranor och vildgäss trägna gäster på mossen, där de kalasade på grodor och iglar, men det gick dock raskt att få jorden i kultur. Den rena nyodlingen av den intill mossen närmast liggande vattensjuka skogen ökade väsentligt gårdens areal. En blick på kartan visar vilka väldiga jordområden gårdarna Trossnäs och Varpnäs vunnit genom mossens uppodlande. 1805 var Edsvalla bruk, Höglunda och Malma socknens största gårdar i jordbruksavseende. 1870 torde Trossnäs och Varpnäs ha största jordbruksarealen.

Andersson var framför allt en duktig byggherre. Hans bekanta brukade skämtsamt säga att A. behöll en egendom såpass länge

Jonas Andersson på Trossnäs

att han hann bygga ladugård. Själv sade han flera gånger att han byggt 13 ladugårdar. I Nor byggde han kostallar på Malma, Valum, Trossnäs, Lillerud, Varpnäs och Mellerud, som då hörde till Trossnäs, var förut torp. Övriga byggen torde ha skett i Segerstad, Grava och på Näset. Det torde ha varit mindre byggen, enär egendomarna voro små. Även i Sillerud stod han för ett ladugårdsbygge ehuru han aldrig ägt någon gård i denna socken. Han byggde även häststallar på ett flertal gårdar och logement vanligen kallade baracker för Värmlands Fältjägarkårs räkning. Dessa hus stå kvar på den forna lägerplatsen än i dag, alldenstund de voro så bastant uppförda att det ställde sig för dyrt att riva ner dem.

På Trossnäs byggde Andersson smedja, mejeri och ett stort svinhus för 100 kreatur. Alltid hade han byggen någonstans eller reparationer, men då fru Andersson ville ha hönshus blev det blankt nej: — Di kan bo i gamla ladugården — och det gjorde de tillsammans med en hord av råttor. En och annan räv smet dit kalla vinternätter och anställde stor förödelse bland de arma hönsen. Råttorna höll sig mest till ägg och kycklingar.

Jonas Andersson var mycket konservativ då det gällde bekvämligheter i manbyggnaderna. På Varpnäs bars allt vatten in av pigorna — det hette så på den tiden — i en 'så' buren på en stång på axeln och tömdes i köket i en stor trätunna utan lock. En vinterafton då tunnan var bräddfull släppte en av husets ungar tre fullväxta kattor i det iskalla vattenet. Stor uppståndelse! Den odygdiga flickan fick en välförtjänt risbastu och fru Andersson fick lock på tunnan.

På Trossnäs ordnades nästan strax efter ankomsten dit med vattenledning, men det var nog mest kossornas och mejeriets förtjänst att även hushållet fick vara med om vattenflödet. Däremot fanns ej avloppsledning på gården så länge Andersson levde.

Djurskötarna voro bra avlönade men bodde trångt. Det gällde alla gårdar även Trossnäs. Kusken där hade just fått sitt andra barn och fru Andersson, som var opasslig, sände en av husets döttrar med "förning" till kuskfamiljen och där låg mamman med den lilla nyfödda på armen och grät ohejdat.

— Är Lina mycket sjuk, frågade den unga fröken deltagande.

— Nej för all del! Men det är så dant här. Småbarnstvätt, matlagning, ätning och så pojken som ränner och skräpar till och allra värst stallosset. En känner det när man ligger så här. — Och så fortsatte den nyvordna modern att gråta, men unga fröken talade vid pappa:

— Kan inte de gifta djurskötarna få ett rum och kök. De ha det trångt och otrevligt särskilt när det finns en nyfödd som skall passas. Men herrn i huset tog det hela trankilt.

— Dagkarlen på 'Trumfen' har inga innanfönster. Det tycker jag är värre, så jag har satt fart både på snickar Benkt och trädgårdsmästarn. Den senare kittade fönstren. — Det tör vara fler som ä utan den nödvändighetern.

Dottern vände mot dörren, men där stannade hon:

— Tänk i alla fall, ett rum 3×4, järnspis, barntvätt i taket, 2 liggsoffor, 3 stolar, ett bord att äta vid, en skänk och så stallukten på väggarna. — Vi har storbyggningen med 20 rum, en flygel 5 rum, nedre flygeln tre sovrum.

Andersson hade fått flera körare i samma stil av sin hustru och inspektoren. Inom år och dag hade djurskötarna rum och kök.

Statarna hade det ganska bra — för att vara på den tiden. De hade s. k. dagkarlstorp med möjlighet att på en liten jordbit föda 2, någon gång tre kor, gris och höns. All dikesslätt tillföll gårdens samtliga arbetare. De fingo naturligtvis själva slå och köra hem med gårdens dragare. Det blev många lass, ty mossen var ej täckdikad och full av diken.

Vid det s. k. stordiket gjordes Trossnäs köpet upp. Spång eller bräda saknades. Att hoppa kom ej i fråga. A. var för fet, och Vikström för mager och gammal. Ägarna gingo sålunda på varsin dikesren pratande och gestikulerande. Ibland blev det begründande pauser vid underhandlingarna. Rätt många promenader måste till, innan köpet var klart. Arbetarna som hade arbete ute på åkarna undrade vad i all världen patron och härads hövdingen kunde språka om, de, som ej umgingos annat än på kommunalstämmorna.

I sept 1885 flyttade A. till Trossnäs och här blev det för hans del ett om möjligt än mer rastlöst arbete än förut. Andersson hade i likhet med många andra duktiga män engagerat sig i en mängd företag. 1880 blev Andersson riksdagsman i 1:sta kammaren. Var sedan längre medlem i landsting och hushållningssällskap. Han var grundare av Värml. ränte- och kapitalförsäkringsanstalt. Jämte direktör Stenström vid lantbruksskolan i Gårdsjö var Andersson initiativtagare till skolans återflyttning till Varpnäs. Andersson blev där föreståndare för skolan med två agronomer som lärare. Han var intressent i Klarafors trämassefabrik, ja en tid till och med disponent för densamma, tills kompetent person för sysslan blev tillgänglig. Vidare var Andersson styrelseledamot i många år i Jössefors trämassefabriksbolag och gjorde täta resor till Kristiania i och för försäljningen av fabriken tillverkning, som sköttes av en generalkonsul. 1890 köpte Andersson jämte 4 andra herrar Charlottenbergs bruk och inträdde i det nybildade bolagets styrelse. I Nors sockens kommunalstämma var han mångårig v. ordförande.

Man kan sålunda förstå att Andersson efter 1885 ej hade mycken tid över för att personligen sysselsätta sig med jordbruk och skogshantering, men han hade en enastående förmåga att leta upp dugliga medarbetare. I detta sammanhang bör inspektor Lindman för Trossnäs och inspektor Berggren på Varpnäs nämnas. Båda skötte egendomarna med utmärkt

skicklighet och gott ekonomiskt resultat. För Lindmans del tillkom provianteringen sommardag till bägge militärförläggningarna — ett enormt arbete, som sannoligen ej blott var sommargöra. Redan tredjedag jul började hårdbrödsbakningen för militären. Bagare voro 6 av gårdens arbetare, självlärda och otroligt flinka. Det bakades dagligen upp 400 kg. sammalet rågmjöl. På sommaren då manskapet fanns på exercisplatsen bakades franskröd. Något annat dopp bestods ej till kaffet.

Andersson hade liksom ärvt provianteringen av Trossnäs förre ägare. Denne hade låtit uppföra två magasin i och för lagring av bröd, salt fläsk, kött, mjöl, socker, gryn m. m.

Det är på sin plats att här även nämna att en av orsakerna till Anderssons stora ekonomiska framgång var den arbetarstam, som fanns på hans gårdar. Då dir. Stenström vid lantbruksskolans förflyttning till Varpnäs lämnade sin befattning avtäckades han av inspektören för Sveriges lantmannas- och lantbruksskolor. Stenström sade då att arbetarna på Anderssons gårdar voro sällsynt skickliga, arbetsamma och förnöjsamma. Som den för-siktige man Stenström var tillade han: Det är möjligt att arbetare

av likadan kvalitet finns på andra håll — det känner jag ej till. Överträffas i av mig nämnda avseende kunna de ej.

Man flyttade ej på bemälda gårdar — annat än till Amerika.

Vid Jonas Anderssons död år 1898 sålde sterbhuset samtliga gårdar. Andersson ägde vid sin död: Trossnäs, Varpnäs, Höglunda och Valum. Trossnäs ägdes några år av A:s son, jägmästare Elof Andersson, som sålde gården till konsul Nils Jensen i Karlstad. Han i sin tur överlät Trossnäs till sin son Ove Jensen, en synnerligen skicklig jordbrukare, som tyvärr avled år 1941. Gården skötes nu av den avlidnes änka och son.

Vid Jonas Anderssons fränfalle skrev Karlstads-Tidningen, som åtminstone på den tiden ej hade mycket till övers för storpatroner och industrimagnater, att han var en god husbonde. Det säger precis sanningen. Andersson hade själv gått den långa vägen. Hade bristfällig underbyggnad, som den måste ha, som gått i skoia sex veckor, men han visste av egen erfarenhet var skon klämde för den fattige jordbrukaren. Därför räckte han alltid en hjälpsam hand till dem, som hade det svårt, och han var en verklig vän för sina arbetare och deras familjer.

AGNES VESTIN,
f. Andersson.

Trossnäs på Jonas Anderssons tid

Några sifferuppgifter om Nors sockens jordbruk år 1865—1937.

Ur tillgängligt statistiskt material ha följande uppgifter om Nors sockens jordbruk hämtats och sammanställts:

	År 1865	1880	1900	1911	1927	1937
Antal brukningsdelar	151	137	135	194		184
Antal jordtorp och andra jordlägenheter	79	97	53	—	—	—
Arealen fördelad efter ägoslag i hektar:	25	26	22			
Trädgård, humle och kålgård	25	26	22	24	15	94*)
Aker	3343	3631	3582	3580	3432	3385
Naturlig äng	713	869	182	182	157	239
Skogsmark	5030	5383	5936	5936	5751	5791
Övrig mark	570	649	706	706	1073	919
Summa areal	9681	10558	10428	10428	10428	10428
Akerjordens användning i hektar:						
Höstsäd	387	336	445	461	425	406
Vårsäd	996	902	1305	1113	891	847
Potatis	77	52	120	150	63	59
Rotfrukter	5	10	17	41	35	21
Spånadsväxter	6	8	—	—	—	—
Vall och bete	1504	1992	1245	1353	1626	1691
Träda	368	331	450	462	392	361
Antal husdjur:						
Hästar över 3 år	238	190	256	270	—	276
" under 3 år	18	26	30	36	343	47
Oxar	155	150	110	22	—	—
Kor	977	800	1470	1370	1338	1292
Tjurar	44	30	48	50	652	30
Ungnöt under 2 år	219	225	350	200	—	685
Får	573	300	250	150	36	36
Svin	237	165	450	345	542	416

*)Häri ingår arealen för tomt, vilken för föregående år sannolikt hänförts till övrig mark.

W. F.

Vid inackordering

vänd Eder med förtroende till

Vålbergs Pensionat

Telefon 42135

Sätter Ni värde på PRIMA

KÖTTVAROR

gör då Edra inköp i

Bröderna Anderssons

CHARKUTERIAFFÄR

Vålberg

Telefon 42012

De perfekta

Skrivutensilierna

köper Ni bäst och billigast i

Vålbergs Bok- & Pappershandel

Vålberg

Telefon 42089

I den mån kvalitetstyger

åter kan anskaffas får jag rekommendera mitt skrädveri och herrkonfektion i såväl äldre som nya kunders hågkomat.

DAHLÈNS, Edsvalla

Telefon 44014

Är Ni nöjd

med vår permanent och vår
damfrisering tala då om
det för Edra väninnor

Forsmans Damfrisering

VALBERG

Telefon 42088

Vid behov av

bilskjutsa

vänd Eder med förtroende till

Vålbergs Bilcentral

Telefon 42086

Sörmons Grusbolag

tillhandahåller alla sorters

G R U S

S A N D

S I N G E L

M A K A D A M

Telefon 42002

Järnvaror

Hushållssaker

Trädgårdsredskap

Vålbergs Järnhandel

Telefon 42148

Ett gott råd

för hela familjen — handla hos
oss, då blir Ni säkert nöjda.

NYHETER inkomma dagligen.

NYA MANUFAKTURAFFÄREN

VALBERG

Telefon 42078

SKALL NI BYGGA?

Gör oss ett besök!

Allt i byggnadsbranschen.

Vålbergs

Byggnadsmateriel

VALBERG

Telefon 42097

Nilsson & Holmstrand

PLÅTSLAGERI — VALBERG

BYGGNADSPÅTSLAGERI

VENTILATIONS-

ANLÄGNINGAR

Alla slags

SVETSADE PLÅTARBETEN

GAS- och ELEKTR. SVETSNING

Införda offert.

Telefon 42042 — Postgiro 276888

Skall Ni bygga så överlämna

grundarbetet

åt oss.

BLOCKSTEN

MELLANVAGGSPLATTOR

BRUNNSRINGAR m. m.

NORSBRONS CEMENTGJUTERI

Telefon 42076 eller 42091

Vid bosättningen!

Alla bosättningsbekymmer lösas!

Gör Dina inköp i

Vålbergs Bosättningsaffär

Allt i samma affär

erhåller den som handlar hos mig.

FOLKE JOHANSSON

VÅLBERG — TEL. 42016

Speceri - Charkuteri - Manufaktur

· Järnvaror - Bosättningsartiklar

Herrekipering — Damekipering

Ej tjäna på andra
men tjäna varandra

Kooperativa

VÅLBERG — ÄLVENÄS — GRUMS

Vill Ni ha ett **gott svagdricka**
eller **läskedrycker**

av högsta kvalitet beställ då hos
oss. Våra drycker äro allmänt er-
kända som de bästa som kunna
uppbibringas.

Ärbäckskällans Bryggeri

Trossnäs. Tel. Karlstad 440 75.

Varnäs Lantbruksskola

Lantbruksskolan i Värmlands län
börjar 1 nov. 1946 sitt 99:e arbets-
år, varav det 54:e å Varnäs.

Kurserna äro två och ettåriga.
Ladugårdsförmanskursen 1-årig.

Prospekt på begäran.

Adr. Norsbron. Telefon 420 05.

Framkallning

Kopiering

Seriefoto

Förstorningar

FOTOATELIEN

EDSVALLA

Egnahemstomten

med det vackra läget till det
billigaste priset får Ni på

Vålbergs Herrgård

Telefon 420 48

Vår väl sorterade

SPECERI- & DIVERSEHANDEL

alltid till Eder tjänst.

REKOMMENDERAS.

FRITZ THYBERG

Telefon 420 22

NORSBRON

Program

vid Nors Hembygdsförenings sommarfest

Malmagården i Nors Hagar

Söndagen den 16 juni 1946 kl. 4 em.

1. Hälsningsanförande av kyrkoherde C. Mellkvist.
2. Föredrag av Rektor Vald. Dahlgren, Ingesund.
3. Sång av Fröken Karin Stenbäck, Ingesund.
4. Musik av en avdelning ur Värmlands Spelmansförbund: Iderström, Gustafsson, Stenberg, fru Svensson, Olsson, Lövgren.
5. Gamla folkdanser, uppvisning av Nors ungdomslag.
6. Allsång — Folklekar.

TOMBOLA och LOTTERI — KAFFE SERVERAS — LÄSKEDRYCKER och KONDITORI

Inträde 75 öre för äldre, 25 öre för barn, scouter, militärer och personer i nationaldräkt.

KOMMITTERADE.

Alltid till Eder tjänst

SPECERIER och KONSERVER
PRIMA CHARKUTERIVAROR
KEM. TEKN. ARTIKLAR
ARBETSSKODON
JÄRNVAROR
TRICOTAGE m. m.

Gustaf H. Brandts

Diverseaffär NOR

Vill Ni ha färska

Kött-, Fläsk- o. Charkuterivaror

av högsta kvalitet gå till

ERNST VIK, Vålberg

CHARKUTERIAFFÄR

SKALL NI BYGGA

nytt eller reparera Edert gamla
hus eller lägenhet
vänd Eder med förtroende till

FIRMA

ALBERT ZETTERSTRÖM

VALBERG TEL. 42091

Egnahemsägare

innan Ni bygger, sätt Er i förbin-
delse med

KARLSTADS SPARBANK

Kontor i VALBERG